

Hebedová, Petra

Illativ v pádovém systému finštiny a estonštiny

In: Hebedová, Petra. *Estonský a finský illativ v pohledu kognitivní gramatiky*.
Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016, pp. 14-23

ISBN 978-80-210-8292-2

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135760>

Access Date: 26. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

2 ILLATIV V PÁDOVÉM SYSTÉMU FINŠTINY A ESTONŠTINY

2.1 Popis pádové kategorie

V této studii se, vzhledem ke zvolenému teoretickému rámci, jímž je kognitivní gramatika, přikláníme k pojetí, podle kterého je illativ symbolickou jednotkou jazyka (finštiny i estonštiny). Illativní morfém je spojením významu a formy, s použitím termínů kognitivní gramatiky jde o spojení pólu sémantického a fonologického. O sémantickém pólu illativu budeme tvrdit, že je polysémický, fonologický pól se pak rozpadá na více forem, které nejsou vždy odvoditelné jedna od druhé. Na straně sémantické se tak jedná o polysémii, na straně fonologické¹ o alomorfii. V kognitivní gramatice je význam tzv. gramatických morfémů charakterizován pomocí stejných prostředků a podobnými způsoby jako význam lexikálních jednotek. Polysémie je pak považována za normální, obvyklý a nepřekvapivý stav, jak v případě lexikálních jednotek, tak i gramatických morfémů. Zároveň je třeba mít na paměti, že illativní morfém jakožto spojení významu a formy je jazykovou jednotkou vytrženou z kontextu – jakožto závislý morfém se nutně vyskytuje přinejmenším v kontextu „jmenný kmen + illativní morfém“, často je pak třeba vzít v úvahu i širší kontext.

Zda a jak lze uvažovat o významu pádů, je staré téma. Pojetí, která pokládají pády za koherentní sémantické kategorie, navazují zejména na Jakobsona (1936 [1971]). Jakobson upozorňuje na to, že takový popis je zásadní, pokud chceme udržet pojem jazykového znaku jako spojení formy a obsahu (1971: 24). V jeho popisu pádů moderní ruštiny je význam jednotlivých pádů vymezen vzájemnými opozicemi, v konkrétní opozici je vždy jeden z dvojice pádů příznakový, druhý ne-

---

1 Termín fonologický se v kognitivní gramatice používá o formě jakéhokoli rozsahu (v opozici k sémantický).

příznakový, významy jsou tak určovány vzhledem k celému systému, např. nominativ je s ohledem na všechny opozice nepříznačový. Zásadní otázkou je vztah takto konstruovaného celkového významu (*Gesamtbedeutung*) k specifickým významům, které se liší v závislosti na kontextu užití. Jakobson mluví také o hlavním významu (*Hauptbedeutung*), např. u nominativu v roli subjektu transitivní věty, kdy je opozice nominativu a akuzativu nejlépe zřetelná (srov. 1971: 36). Podle Jakobsona by bylo zjednodušením problému pokoušet se popsat jednotlivá specifická užití a najít společného jmenovatele, specifické významy nejsou jen náhodným nahromaděním, ale vytváří hierarchii významů (1971: 35).

V gramatikách se často můžeme setkat se seznamem významů/funkcí/užití jednotlivých pádů, u něhož nejsou vzájemné vazby osvětleny, nebo jen zčásti (srov. Leino et al. 1990: 15–20). Podle Leina (1990: 23–26) bylo důvodem skepse k celkovému významu pádu v Jakobsonově pojetí to, že takový celkový význam pádu je velmi obecný, nenapomůže pochopit jeho užívání, a nemůže tak v popisu gramatiky příliš dobře posloužit. Zároveň je stále třeba poukázat na specifické významy a okolnosti jejich aktualizace. Např. podle Sira (1956: 15) je nevýhodou takového morfologického systému, že neříká nic konkrétního o specifických užitích a nepomůže tak pochopit užití pádu v konkrétním kontextu. Skepse k celkovému významu často vedla k úplnému popření pádů jako jednotek nesoucích význam.

Přístup kognitivní gramatiky je nový v tom, že její pojetí polysémie je odvozeno od širšího pojetí kategorizace. Nepočítá se (pouze) s klasickými kategoriemi definovatelnými na základě výčtu společných prvků (srov. Leino et al. 1990: 41–43). Dílčí významy polysémické jednotky mohou tvořit tzv. radiální kategorii (Lakoff 1987), v níž lze ukázat na jejich provázanost, tj. vzájemnou motivovanost, byť ne s odkazem na malý počet distinktivních rysů. Zásadním rysem každé polysémické kategorie je pak také určitá míra konvenčnosti jednotlivých dílčích významů. Podle Leina (1990: 43) je tak v takovém přístupu nutné určit všechny konvenční způsoby užití pádové kategorie a ukázat, jak jsou vzájemně propojeny (ve smyslu přirozené kategorie). Podobný přístup byl vyzkoušen už mnoha autory na různých jazykových jednotkách (srov. např. Lakoffův rozbor anglického *over*, 1987: 416–461), sémantice pádu a rozboru českého dativu a ruského instrumentálu se věnuje Jandová (1993), z pádových kategorií blízkých našemu tématu bychom našli popis estonských vnějších lokálních pádů u Vainikové (1995) a u Leina (1999) rozbor finského elativu.

Větší otázkou je, zda lze zmíněné přístupy ke kategoriím v jazyce použít pro popis alomorfie, v našem případě fonologického pólu estonského a finského illativu, zda lze např. o alomorfech uvažovat jako o členech komplexní kategorie. Obvyklé je uvažovat o alomorfech jako členech distribuční kategorie, které spojuje význam (v daném případě polysémický, tj. rozpadající se na podkategorie). Pokusíme se zjistit, zda lze uvažovat o vzájemných vztazích nebo jistém druhu motivace mezi alomorfy. Je také možné, že nelze kategorie sémantické a fonologické zkoušet popisovat s použitím stejných principů, nebo že to nemusí být příliš vhodné.

Občas se můžeme setkat s vnímáním alomorfie jako anomálie, s tvrzením, že představuje přechodný stav, kdy v delším časovém horizontu musí dojít k jeho zjednodušení. Na druhou stranu se nezdá, že by alomorfie jako jev ztrácela v průběhu vývoje konkrétních jazyků na síle. V případě standardních jazyků se pak můžeme poměrně často setkat se snahami systematizovat alomorfii, tj. odlišit jednotlivé alomorfy jednoznačně od sebe co do užití, např. s ohledem na větný kontext nebo styl, vymezit jim jednoznačná pole působnosti. Pokusíme se na našem malém příkladu (estonském a finském illativu) ukázat, že jednoznačná distribuční pravidla pro alomorfy souvisí s procesem standardizace, a že se občas objeví i taková systematizace, která se pak ukáže být v rozporu s užíváním daných alomorfů. Obecnější otázkou pak zůstává, zda bychom alomorfii, podobně jako polysémii nebo alofonickou variabilitu, nemohli přehodnotit jako (do jisté nebo i značné míry) obvyklý a nepřekvapivý stav.

2.2 Illativ jako lokální pád

V rámci finských i estonských pádů bychom illativ zařadili do subsystému tzv. lokálních pádů. Od zúžení perspektivy na tento subsystém můžeme očekávat lepší možnosti charakterizace illativu. Sémantika lokálních pádů je sama o sobě rozsáhlým tématem, o němž i námi využívané zdroje mnohdy tvrdí, že jej naprosto nebylo možné obsáhnout úplně, a že jejich pojetí tak není možné považovat za syntézu (srov. Alhoniemi 1983, Leino 1989). Lokální pády jsou obvykle analyzovány jako subsystém v rámci kategorie pádu, vymezují se pak oproti pádům označovaným za gramatické (nominativ, genitiv, partitiv, ve finštině také akuzativ), a zároveň pádům označovaným za marginální (ve finské tradici je to instruktiv, komitativ a abessiv). V estonské gramatice (EKG 1995²: 48–49) bychom se mohli setkat s podobným dělením na abstraktní (nominativ, genitiv a partitiv) a konkrétní pády (lokální pády, translativ, essiv, terminativ, abessiv, komitativ). Není ale příliš vhodné uvažovat o přísném dělení na gramatické (abstraktní) pády a lokální a marginální (konkrétní) pády s ohledem na sémantický pól jednotlivých pádů. Funkce zastávané lokálními pády se co do abstraktnosti často neliší od těch zastávaných gramatickými pády (srov. Leino et al. 1990: 14). Důvodem vydělení takovýchto subsystémů je pak spíše to, že jednotlivé lokální (gramatické) pády lze nejlépe vymezit ve vzájemných opozicích (lokální pády v opozicích k jiným lokálním pádům, gramatické v opozicích k jiným gramatickým). Větné členy v lokálních pádech pak ve větě vystupují jako adverbiala. Tím se jména v lokálních pádech podobají post- nebo prepozicím a adverbium. (Srov. Siro 1964; ISK: § 1224.)

---

2 Gramatika estonštiny (*Eesti keele grammatika*) kolektivu autorů, část I věnovaná morfologii a slovo-
tvorbě je z roku 1995, část II vydaná 1993 se věnuje převážně syntaxi. Dále jen EKG.

V rámci zde zvoleného přístupu bychom význam tzv. abstraktních i konkrétních pádů analyzovali stejnými prostředky. Podle Langackera lze o gramatickém a lexikálním významu uvažovat jen jako o kontinuu (lexikon, morfologie a syntax tvoří kontinuum, srov. 1987: 35–36). Jak upozorňuje Jandová, u Talmyho (Janda 1993: 13–14 > Talmy 1986) se setkáme s charakteristikou gramatického a lexikálního konce tohoto kontinua v tom smyslu, že gramatické významy (nesené uzavřenými třídami jednotek) jsou typicky relativistické. Odkazují na relativní spíše než absolutní vlastnosti, a mohou tak poskytnout kostru, s pomocí níž lze organizovat významy lexikálních jednotek³. Tzv. konkrétní pády nebo konkrétní významy pádů pak v daném kontinuu pravděpodobně stojí o něco blíže lexikálnímu významu. Jak upozorňuje EKG (1995: 49), substantiva v lokálních pádech lze někdy parafrázovat postpoziční konstrukcí nebo adverbium, u tzv. abstraktních pádů to není možné. Představa kontinua mezi gramatickým a lexikálním pak velmi dobře vyhovuje pro popis finského i estonského pádového systému i kvůli existenci tzv. marginálních pádů a problému určení, co ještě je nebo není pádem (tradičně se např. nepočítá s prolativem ve finštině nebo instruktivem v estonštině, které jsou pak přiřazeny k slovtvorným prostředkům vytvářejícím adverbia, nebo může jít jako v případě estonského instruktivu spíše o historické relikty).

Klasický způsob pojetí subsystému finských lokálních pádů bychom našli u Paava Sira (1964: 29–30)⁴:

Tabulka 1: Systém finských lokálních pádů podle Paava Sira

	a	b	c
A	inessiv	elativ	illativ
B	adessiv	ablativ	allativ
C	essiv	(elativ)	translativ

Lokální pády jsou vzájemně odlišeny ve dvou dimenzích, které Siro označuje za syntaktické, a to směr (*suunta*) a povaha (*laatu*). V rámci prvně jmenované dimenze se rozlišují pády statické (*olosijat*, a), odlukové (*erosijat*, b) a směrové (*tulosijat*, c). Druhé dvě jmenované kategorie lze obecně označit za dynamické (*mutossijat*) proti statickým. V rámci dimenze povaha pak mluví o vnitřních (*sisäiset*, A), vnějších (*ulkoiset*, B) a obecných (*yleiset*, C). Dimenzi směr charakterizuje tak, že se např. něco děje někde (Aa), způsobuje změnu směrem pryč z daného místa

3 Talmy (2000: 21–31) např. ukazuje, že významy gramatických jednotek mohou odkazovat v prostoru k relativnímu vzájemnému postavení, ale odhlížejí přitom od absolutních rozměrů. Podobně jsou specifikace barvy nebo tvaru obvykle přenechány lexikálním jednotkám. Talmy tak tvrdí, že gramatické významy na rozdíl od lexikálních nespécifikují charakteristiky euklidovského typu, ale mívají topologický charakter.

4 Pojetí lokálních pádů v paralelních sériích uvádí už Reinhold von Becker (*Finsk Grammatik*, 1824), srov. Wiik 1990: 14–16.

(Ab), nebo směrem do nějakého místa (Ac). Jindy lze mluvit o tom, že nějaká vlastnost náleží něčemu/někomu (Ca), mizí (Cb) nebo vzniká (Cc) (Siro 1964: 30). V rámci dimenze povaha Siro určuje pádům A jako primární funkci lokální (srov. např. *Matkustan Turusta*_{ELAT} *Helsinkiin*_{ILL}. „Cestuju z Turku do Helsinek.“), pádům B habitivní (*Isälle*_{ALL} *tuli kirje isoäidiltä*_{ABL}. „Otcí přišel dopis od babičky.“) a pádům C predikativní (*Hän tuli johtajaksi*_{TRANSL}. „Stal se ředitelem.“). Elativ vystupuje v tomto systému ve dvou rolích, kdy v sérii C nahradil partitiv, který se přesunul do opozice ke gramatickým pádům (srov. predikativní užití elativu: *Pojasta*_{ELAT} *tuli pappi*. „Z chlapce se stal kněz.“).

Sirův systém je podobný Jakobsonovu (1936 [1971]) v tom, že pády jsou rozlišeny ve vzájemných opozicích, vzhledem k celému systému. Na druhou stranu se nejedná o opozice založené na příznakovosti: daný pád se vždy s některými dalšími v některých charakteristikách shoduje, kombinace rysů je ale vždy jedinečná. Siro si je sám vědom, že rozlišení dimenze povaha není ve skutečnosti tak přímočaré, přesto toto rozdělení označuje za vyčerpávající (srov. 1964: 32). Jde především o to, že lokativní funkci mají také pády série B (např. *Pöydällä*_{ADES} *on kirje*. „Na stole je dopis.“), a je pak otázkou, jak rozlišit sérii A a B. Kromě toho, jak zmiňuje Leino (1989: 162, 184), mohou mít pády série B i funkci predikativní (*Tee maistuu hyvältä*_{ABL}/*hyvälle*_{ALL}. „Čaj chutná dobře.“), a časová adverbiala se takovým rozlišením podchytit nedají (srov. např. *tammikuussa*_{INES} „v lednu“, *illalla*_{ADES} „večer“, *tiistaina*_{ESS} „v úterý“, *päivällä* „ve dne“, *päivässä* „za den“). V souladu s výše popsaným systémem jsou tak jen některé případy, celou šíři užívání daných pádů jím nezachytíme.

Alhoniemi (1983: 209–227) rozlišuje vedle lokální, habitivní a predikativní relace ještě kognitivní (dělí Sirovu habitivní funkci na habitivní a kognitivní). Lokativní relace nastává tehdy, kdy se jedna entita vztahuje k umístění druhé. V rámci habitivní relace se jedna entita vztahuje k okruhu působení nebo vlastnictví druhé entity. O kognitivní relaci jde, když se entita vztahuje k okruhu vědomí nebo uvědomění si druhé (srov. např. *Mies tunsi naisen muiden joukosta*_{ELAT}. „Muž rozpoznal ženu v hloučku jiných.“ *Mies kuulee kadulta*_{ABL} *huoneeseensa*_{ILL} *melua*. „Muž slyší z ulice do pokoje rámus.“). K vyjádření zmíněných vztahů pak kromě lokálních pádů slouží post- a prepozice i adverbiala, stejné relace se pak často vyjadřují i jinými prostředky (např. pomocí rozlišení subjekt/objekt).

Leino (1989: 189) zmiňuje možnost rozlišit ještě čtvrtou směrovou dimenzi, a to prolativní, kterou zastávají zejména postpozice (*alitse* „pod“, *ohi(tse)* „kolem, okolo“) a jako periferní kategorie také pádová koncovka prolativu *-tse* (*maitse* „po pevnině“, *postitse* „poštou“).

Podle *Iso suomen kielioppi* (dále jen ISK⁵) je zvykem mluvit o lokálních pádech, i když vyjádření lokality není jejich jedinou úlohou. Pády jsou v ISK rozděleny

5 Jedná se o nejnovější gramatiku finštiny (2004), zpracovanou kolektivem autorů. Pracujeme s elektronickou verzí gramatiky (*verkkoaversio*, <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>), proto odkazujeme na čísla paragrafů a nikoli na stránky. Číslování paragrafů je společné tištěné i elektronické verzi.

do dvou kategorií: gramatické (*kieliopilliset*) a sémantické (*semanttiset*). Sémantické (lokální a tzv. málo užívané, tj. komitativ, instruktiv a abessiv) mají zřejmější inherentní význam, ale i jejich užití může být podobně jako u gramatických pádů podmíněno větnou konstrukcí, vyskytují se také jako rekční doplnění. A na druhou stranu i gramatické pády mají vlastní význam. Gramatické pády se pak uplatní v syntaktických rolích subjektu, objektu, predikativu a tzv. OSMY (adverbiale v objektovém pádu), sémantické pády se uplatňují jako adverbiale. Tzv. obecné lokální pády (translativ a essiv) primárně vyjadřují stav a jejich typická syntaktická role se tradičně nazývá predikativní adverbiale. (ISK: § 1221–1223.)

V estonské tradici bychom se spíše setkali s tím, že pod pojmem lokální pády se rozumí jen dvě série, vnitřní a vnější (Sirova dimenze A a B). Pojetí lokálních pádů pak v estonské tradici v mnohém navazovalo na finskou tradici (srov. Vainik 1995: 6). Tři série včetně obecných lokálních pádů (po finském vzoru) bychom tak našli např. u Leetberga (*Eesti lauseõpetus keskkoolidele*, 1925, srov. Vainik 1995: 10–11), jako odlukový pád tu vystupuje partitiv.

Podle EKG (1995) nebyly dosud gramatické významy pádů dostatečně popsány, problém spočívá v tom, že užívání pádů ve značné míře odráží rekční struktury konkrétního jazyka, které jsou výsledkem historického vývoje. Stejný pád pak má navzájem odlišná užití, stejný význam v různých typech vět vyjadřují různé pády. Jde o typické skeptické stanovisko k pádům jako sémanticky koherentním kategoriím. EKG dělí estonské pády na abstraktní (nominativ, genitiv, partitiv) a konkrétní (šest lokálních pádů, dále essiv, translativ, terminativ, komitativ, abessiv, za velmi marginální pád lze považovat instruktiv). Konkrétní pády lze na rozdíl od abstraktních často nahradit adverbium, post- nebo prepozicí, od nich se ale vždy odlišují rozlišením čísla (sg. a pl.). Ze skupiny konkrétních pádů pak lze vydělit dvě série lokálních pádů, vnitřních a vnějších (*sise- ja väliskohakäanded*) na základě toho, že v obou sériích je pád statický, odlukový a směrový. Zbylé konkrétní pády dimenzi směr nemají, nebo ne tak jednoznačně. Do jisté míry o ní lze uvažovat u translativu a essivu, v estonštině má ale translativ i „statické“ užití (*ta oli meile heaks õpetajaks* „byl nám dobrým učitelem“). V některých užitích je pak terminativ „směrovým“ pádem (srov. *ta läks teeristini* „šel až na křižovatku“). (EKG 1995: 48–51.)

Užití vnitřního nebo vnějšího lokálního pádu závisí podle EKG nejvíce na tom, zda dané substantivum (v lokálním pádě) označuje spíše prostor nebo povrch, v prvním případě se použije spíše vnitřní lokální pád, ve druhém vnější (srov. *Mees pani paki kotti*_{ILL.} „Muž dal balík do tašky.“ a *Mees pani paki lauale*_{ALL.} „Muž dal balík na stůl.“). V mnoha případech však distribuce vnitřních a vnějších lokálních pádů není takto zřejmá, např. u substantiv, u nichž není jednoznačný význam prostoru ani povrchu. Podle EKG se prostě mnohé způsoby užití vyvinuly tradicí. V abstraktnějších významech se pak lokální pády pojí se substantivy, která neoznačují prostor, ale např. situaci, činnost, instituci nebo čas. Kromě toho existují

specifické, na kontextu závislé způsoby užití. Lokální pády se také používají jako doplnění sloves, v tom případě jde o důsledek historického vývoje, aniž by mělo užití konkrétního pádu sémantický podklad. (EKG 1995: 54–55.)

Illativ může podle EKG vyjadřovat směřování do místa, času (*Töö lõpetamine jääd maikuusse_{ILL}*. „Dokončení práce zůstane na květen.“). Také se používá o směřování do stavu (*Mees vajus mõtteisse_{ILL,PT}*. „Muž upadl do zamyšlení.“). Jako doplnění některých sloves může označovat osobu, předmět nebo jev, k níž je činnost směřována (*Ta suhtus küsimusse_{ILL} skeptiliselt*. „K otázce se stavěl skepticky.“). Kromě toho může illativ vyjadřovat také příčinu (*Isa suri vähki_{ILL}*. „Otec zemřel na rakovinu.“). Poslední způsob užití pak EKG (1995: 49) dává jako příklad, kdy konkrétní užití vůbec nesouvisí s primárním (místním) významem lokálního pádu. (Srov. EKG 1995: 56.)

Podle Vainikové (1995: 148–154) je jednoznačná opozice mezi vnitřními a vnějšími lokálními pády jen tam, kde základnou (est. *tugi*, jde o termín Langackerovy kognitivní gramatiky, angl. *base*, více o něm dále) je trojrozměrně pojatý prostor. Pak lze u vnějších lokálních pádů uvažovat o vztahu KONTAKTU a pro vztažný bod (Langackerův termín *landmark*, ten je specifikován substantivem v lokálním pádu) je platné schéma PODKLAD (est. ALUS). U vnitřních lokálních pádů jde o vztah INKLUZE a schéma NÁDOBY. Prostor lze však koncipovat (idealizovat) také jako dvourozměrný, pak jde o schéma POZADÍ (est. TAUST), a v něm se mohou uplatnit vnější i vnitřní lokální pády (srov. např. *põllul_{ADES}* „na poli“, *kõrbes_{INES}* „na poušti“). Vztažný bod lze také koncipovat bez ohledu na jeho rozměry (v prostoru), pak opozice vnitřních a vnějších lokálních pádů také nefunguje výše popsaným způsobem. V těchto případech podle Vainikové můžeme uvažovat o druhotné motivaci. K schématu PODKLADU se váže dočasnost vztahu, případně méně výrazné propojení účastníků vztahu, k schématu NÁDOBY pak výraznější propojení a trvalost vztahu. Tím lze vysvětlit některé další opozice (srov. např. *tapet on seinas_{INES}* „tapeta je na stěně“ a *pilt on seinal_{ADES}* „obraz je na stěně“, tapeta je přilepená, obraz lze snadno sundat). Se schématem NÁDOBY pak souvisí také použití vnitřních lokálních pádů u vyjádření času v případech jako *aastas_{INES} on 356 päeva* „v roce je 365 dní“, oproti *kohtusime eelmisel aastal_{ADES}* „setkali jsme se minulý rok“. Kromě toho i Vainiková mluví o ustálených tradicích. Jen v případě úzce vymezeného rozsahu užití vnitřních a vnějších lokálních pádů tak lze pozorovat opozici, kterou lze vymežit na základě několika rysů. V dalších případech lze uvažovat o druhotné motivaci, která souvisí s blízkostí typickému schématu (PODKLADU nebo NÁDOBY), v jiných případech pak jde o ustálené způsoby užití. V mnoha případech, které jsou vzdálenější místnímu užití, lze pak význam vnějších lokálních pádů sledovat spíše v opozici k některým postpozicím nebo jiným pádům (např. adessiv v opozici ke komitativu), ne v opozici k druhé sérii lokálních pádů.

Je obvyklé mluvit o místním významu lokálních pádů jako o primárním, někteří autoři ho považují i za historicky prvotní. Také Vainiková (1995: 139–144)

dochází k tomu, že v případě vnějších lokálních pádů lze za prototyp považovat lokální užití (např. *Raamat on laual*. „Kniha je na stole“), a v rámci sociálního prostoru „vlastnictví na dosah ruky“ (*Poisil on raamat*. „Chlapec má knihu.“). V obou případech se jedná o koncepty, které vznikají přímou zkušeností člověka s vnějším prostředím. Pro celou kategorii vnějších lokálních pádů pak Vainiková nachází společného jmenovatele – vztah KOEXISTENCE. Zároveň konstatuje, že takovýto společný, invariantní význam je natolik abstraktní, že to stejné lze tvrdit i o ostatních pádech, post- a prepozicích. Taková charakteristika nám pak nijak nepomůže odlišit vnější lokální pády, takové odlišení je třeba hledat mezi konkrétnějšími subpredikáty.

Leino (1989) se věnuje finským lokálním pádům a porovnává pojetí, které nabízí kognitivní lingvistika, s klasickým pojetím u Sira. Konstatuje, že dimenze povaha (tj. i rozlišení vnitřních a vnějších, případně i obecných lokálních pádů) je složitější než dimenze směr. Pro odlišení dimenze povaha je nutné vycházet z předpokladu, že dané pádové kategorie jsou polysémické. I v rámci trojrozměrného prostoru lze rozeznat více subpredikátů, např. pro adessiv kontakt (*lamppu on pöydällä* „lampa je na stole“) a asociaci (*pojat ovat saunalla* „kluci jsou u sauny“). Podle Leina nelze považovat (převážně) lokální relaci za primární nebo centrální význam, z něž by ostatní byly odvoditelné vzhledem ke kontextu, v němž se vyskytují. Na druhou stranu nejsou jednotlivé subpredikáty jen náhodnou sbírkou, ale jsou navzájem více či méně motivované. Zároveň lze tyto subpredikáty považovat za ustanovené konvencí. Opozici vnitřních a vnějších pádů pak nelze určit na základě jednoho nebo několika rozlišujících rysů (např. opozice inkluze : asociace nestačí ani na odlišení lokálně užitých vnitřních a vnějších lokálních pádů). V Leinem (1989) navrhovaném přístupu by tak k vymezení lokálních pádů bylo třeba u každého z nich popsat polysémický sémantický pól, tj. určit konvenční subpredikáty, poukázat na jejich možnou vzájemnou motivaci a ukázat tak na vzájemné vztahy v rámci této sémantické kategorie. Takový program pak uvádí v život např. Vainiková (1995) ve své studii sémantiky estonských vnějších lokálních pádů.

Jandová (1993) zdůrazňuje následující rysy kognitivně lingvistického přístupu k sémantice pádu: Pád nese význam, který není ve své podstatě odlišný od lexikálního významu, jen má spíše organizující charakter (na rozdíl od významu specifikujícího). Polysémii takového významu lze popsat jako radiálně uspořádanou kategorii soustředěnou kolem prototypu, nevzniká pak typické dilema mezi tím, zda spíše v detailu specifikovat jednotlivé významy, nebo se spíše snažit o zobecnění, a tyto snahy jde propojit v jeden koherentní popis. Popsaný polysémický význam pádu lze vztáhnout i na ty případy, kdy je pád doplněním slovesa nebo předložky, tj. pádový význam je přítomen ve všech výskytech daného pádu. Jandová (1993: 25–40) také nachází úvahy podobné kognitivně lingvistickému přístupu v mnoha starších pracích, v nichž jen vždy nenašly oporu v teoretickém zázemí. Jde např. o snahy poukázat na vztahy mezi jednotlivými významy, povšimnutí si toho, že

mezi typickými subpredikáty se často vyskytují přechodné případy, snahy usmířit zobecňující charakteristiky se specifickými významy apod.

Podobný přístup zkusíme ukázat na nástinu sémantického pólu finského a estonského illativu v kapitole 9. Vzhledem k rozsáhlosti tématu nepůjde o vyčerpávající rozbor. Zároveň budou v tomto nástinu relevantní odlišnosti illativu vzhledem k blízkým pádovým kategoriím, a to zejména k allativu, translativu a v případě estonštiny terminativu, s nimiž sdílí směrovou charakteristiku, na druhé straně pak zejména k elativu, k němuž je v jistém smyslu inverzní.

Po formální stránce se illativ v obou jazycích liší od ostatních lokálních (i dalších konkrétních nebo sémantických) pádů tím, že jako jediný zná alomorfii. Výskyt alomorfie je obvyklejší u tzv. gramatických pádů. Pro lepší orientaci v textu přidáváme následující tabulky pádových koncovek lokálních pádů, alomorfií illativu se budeme zabývat v následujících kapitolách:

Tabulka 2: Finské koncovky lokálních pádů

	statické	odlukové	směrové
vnitřní	inessiv: <i>-ssA</i>	elativ: <i>-stA</i>	illativ
vnější	adessiv: <i>-llA</i>	ablativ: <i>-ltA</i>	allativ: <i>-lle</i>
obecné	essiv: <i>-nA</i>	(elativ)	translativ: <i>-ksi</i>

Formální vyjádření pádů nelze omezit pouze na koncovku, v obou jazycích, byť různým způsobem, se na něm podílí i podoba kmene. Illativ má tak ve finštině např. společnou formální charakteristiku s essivem v tom, že používají tzv. silný kmen (u kmenů s tzv. přímým střídáním stupňů), všechny ostatní pády zmíněné v tabulce používají (u daných kmenů) kmen slabý.

Tabulka 3: Estonské koncovky lokálních pádů

	statické	odlukové	směrové
vnitřní	inessiv: <i>-s</i>	elativ: <i>-st</i>	illativ
vnější	adessiv: <i>-l</i>	ablativ: <i>-lt</i>	allativ: <i>-le</i>

V estonštině se všechny tzv. konkrétní pády kromě illativu shodují v tom, že používají stejný, tzv. genitivní kmen. Tento kmen využívá také jedna z možných forem illativu s koncovkou *-sse*. Estonský translativ má koncovku *-ks*, essiv *-na*, terminativ *-ni*. Illativ pak může být vyjádřen koncovkou nebo kmenovou obměnou.

Jak už bylo zmíněno, illativní tvar se skládá (přínejmenším) ze jmenného kmene a koncovky. Jménem zde máme na mysli bez rozlišení substantivum, adjektivum, zájmeno, číslovku. Koncovky série vnitřních a vnějších lokálních pádů se pak vyskytují i u postpozic, tj. postpozice mohou být ohýbatelné v jedné nebo druhé sérii, případně i v obou. V tomto případě se jedná o jmenný kmen spíše jen v his-

torické perspektivě, i když stanovení přesné hranice mezi jmennou a postpoziční frází může být někdy obtížné (srov. např. jmennou frází *minun lähistölläni* „v mém okolí“ a postpoziční frází *minun lähelläni* „v mé blízkosti, u mne“). Postpozice typicky nemá celé paradigma a postpoziční frází nelze dále rozvíjet (srov. Vilkkuna 1996: 48). Podobně mohou mít některé ustálené tvary lokálních pádů platnost adverbia (např. est. *sisse* „dovnitř“, *väljas* „venku“ apod., fin. *sisään* „dovnitř“, *ulkona* „venku“). Postpozicím ani adverbium, které jsou (formálně) v illativu, se v této práci příliš věnovat nebudeme. Koncovky vnitřních lokálních pádů se pojí také se jmenným slovesným kmenem (ve fin. tzv. 3. infinitiv, v ISK označený jako MA-infinitiv, v est. tradičně ma-infinitiv), srov. např. fin. *menen uimaan*_{ILL} „jdu plavat“, *olin uimassa*_{INESS} „byl jsem plavat“, *tulen uimasta*_{ELAT} „jdu z plavání“, est. obdobně *lähen ujuma*, *olin ujumas*, *tulen ujumast*. Z lokálních pádů se u stejného tvaru uplatňuje ve finštině také adessiv, ne ovšem s významem lokálním místním, ale významem instruktivním, který adessiv ve finštině má i u běžných jmenných kmenů.